

TÜRK KADININA TARİHİ AÇIDAN BAKMAK

Hamiye DURAN*

ÖZ

Tarihî bir perspektifle ele aldığımız Türk kadınının, dâhil olduğu medeniyetlerin tesiriyle varlık ve rolü farklılıklar arz etmektedir. Türk kadınının serüvenini ele alan bu çalışmada, onun hem tarihî süreçte hem de farklı coğrafyalarda statülerinin değişiklikler gösterdiği, hatta çağdaş olsalar bile buldukları yer ve kesimlerde de (köy, kasaba, şehir) durumlarının aynı olduğu müşahede edilmiştir. İslâmiyet'ten önceki dönemlerde kadının statüsünün erkekle denk olduğu, hükümdar, din adamı, şair hatta savaşçı bile olduğu görülmüş, daha sonra dâhil oldukları medeniyetlerin etkisiyle kadın algısı değişmiş, kadının cins olarak kimliği ön plana çıkarılmak suretiyle tedricen sosyal hayatın dışına itilmiştir. Hatta kadının giyiminden gezmesine, seyahat biçimine, toplumsal ve aile içi ilişkilerine kadar çeşitli yasaklar getirilmiş, kadının kamu ve özel alanları düzenlenme yoluna gidilmiştir. Batıdaki fikir hareketlerine paralel olarak Türk kadınının kendisinin de dâhil olduğu bir hareketle, eski itibarlı günlerine dönme arzusunu dillendirmeye ve mücadele etmeye başlamasıyla birtakım haklar elde ettiği görülmüştür. Lakin hâlen erkek eksenli bir dünya tasarımı düşüncesi baskısını hissettirmektedir. Bu makalede, Türk ve İslâm geleneğinin bir gereği olarak, özneleri denk erkek ve kadın olan bir dünya hayatı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk kadını, cinsiyet, denklik, Osmanlı, Selçuklu, destan

A HISTORICAL GLANCE AT TURKISH WOMEN

ABSTRACT

Discussed within a historical perspective, the existence and roles of Turkish women have varied throughout the history with the influence of civilizations they have lived in. Dealing with the adventure of Turkish women, it was observed in this study that status of women in the society has differed both in terms of history and geography; and although they experienced the same time period, their statuses were same in places and locations (village, town, city) where they lived. It is observed that before Islam, the status of women was equal with the status of men; and they could

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi

Makalenin Geliş Tarihi: 28.05.2018 Kabul Tarihi: 11.07.2018

become emperors, religious officials, poets, and even warriors. Later on, the perception of women changed with the influence of civilizations they got involved in; the identity of a woman was defined with her sexual attributes and women were isolated from the social life. In fact, many prohibitions about women's clothing styles, ways of travelling, and social and domestic relationships were enforced; public and private spaces of women were regulated. In parallel with the Western movements of thought, and through a movement which a Turkish woman herself included in, it was observed that women have begun to achieve some rights by struggling and expressing their demands to return to the good old days. However, the notion of a male-centered world has still been influential. In this article, as a requirement of Turkish and Islamic traditions, a social life having equality of women and men are predicted.

Key Words: Turkish women, gender, equality, Ottomans, Seljuks, epic

GİRİŞ

Türk kadınının toplum içindeki konumu, tarih boyunca girdikleri medeniyet dairelerinin tesiriyle değişiklikler göstermiş, geçmişte ve bugün onların varlıklarını ve rollerini şekillendirmiştir. Tarih yazımı daha ziyade erkek öznel olduğu için kadınların hayatı, siyasi durumu, eğitimi, sosyo-kültürel durumu hakkında satır aralarında olmak üzere pek az bilgi bulunmaktadır. Kadınlar adeta görünmez kılınmış, kadınlarla ilgili kayıtlar tutulmamış, farklı dönem, mekân ve kültürlerde kadından, özellikle de Türk kadınından bahseden çoğu eserlerde kadınla ilgili olumsuz düşünceler, somut örnekler de verilerek konu edilmiştir. Terken Hatun, Hürrem Sultan gibi kadınlar, Selçuklu ve Osmanlı'daki siyâsî bozulmanın ve on altıncı yüzyılda başlayan gerilemenin başlıca sebebi olarak gösterilmişlerdir (Çakır, 2016, s. 36). Hatta saçı uzun aklı kısa, kadını sırdaş eden tellâl aramaz, şeytanın art bacağı, eksik etek, kaşık düşmanı gibi kadın algısını olumsuz etkileyen atasözleri ve kalıp sözler Türk kültüründe yerini almıştır. İslâmiyet'ten önceki dönemlerde itibarlı bir konumda olan Türk kadını, daha sonraki dönemlerde tedrici olarak özellikle toplumsal hayattan çekilmiş ya da çekilmek zorunda bırakılmıştır. Kadının son iki yüz yılda yoğunlaşan kadın hareketlerine paralel olarak büyük bir mücadeleyle itibarlı günlerine kavuşma yönünde bir hareketin içine girdiği görülmektedir.

İslâmiyet'ten önceki dönemde kadın, bütün dışa dönük yaşayan toplumlarda olduğu gibi atlı-bozkır medeniyetinde erkekle denk bir hayat sürmekte, hükümdar, şair, kâhin, tabip gibi önemli roller üstlenmekte, sosyal hayatın içinde layık olduğu itibarı görmekte, hatta erkekle beraber ata binmek, ok atmak, kılıç kullanmak ve savaşmak gibi bugünkü algıya göre erkek işi sayılan aktivitelerde de bulunmaktadır.

Yerleşik hayata ve İslâm medeniyetine dâhil olduktan sonra tabii olarak, erkek ve kadın yavaş yavaş kahramanlık vasıflarını kaybederek pasifleşmiştir. Kültür ve medeniyet değişimi özellikle şehir kadınına etkilemiş, değişen insan tipine paralel olarak Türk kadını geçmişte içinde yaşadığı toplumun kabul ve tutumlarının tersine olarak birtakım haklarını ve statüsünü kaybetmiştir. Türk kadınının bu durumu kabullenmesi kolay olmamış, Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelen zaman zarfında kaybettiği haklarını ve ikinci sınıf vatandaş muamelesini kabul etmeyerek bir mücadele içerisine girmiştir. Cumhuriyet'le birlikte eski Türk törelerine yaklaşarak, 2002 yılındaki Medenî Kanun değişikliğiyle erkekle denk hâle gelmiştir.

Türk kadınının toplum içindeki yerini, çeşitli sebeplerle yazılmış, siyasetnameler ve fetvalar da dâhil olmak üzere günümüze kadar ulaşmış bazı eserler vasıtasıyla izleyebilmekteyiz. Konuyla uzaktan ilişkili gözükebilecek Türk kadınının toplumdaki yerini işaret etmesinden dolayı "güveyi" terimi üzerinde biraz durmak istiyoruz. Zira kullanılan terimler bir toplumun mazideki kabul ve tutumlarının izlerini taşırlar, dönemin değerler dünyasının fotoğrafını çekerler. Meselâ bugün "dişi" anlamında kullandığımız "kadın" kelimesi, geçmişte hükümdar eşlerinin unvanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Divanu Lügati't-Türk'te kadın: kayın, sıhrî akrabalık; kadın: kayın ağacı; kadın kadnagun: kayınlar ve güveyiler şeklinde geçmektedir. Katun ise dişilik göstermekten ziyade bir unvandır. Katun: Afrasiyab soyundan gelen bütün kadınların unvanı; hatta katunlanmak, hatun elbisesiyle gezmek demektir. Siyasi hayatta kadın, hatun, kraliçe anlamında kullanılmıştır (Ercilasun; Akkoynlu, 2014, ss.675-177).

"Güveyi" kelimesinin bugünkü karşılığı damattır. Gelinin ailesine göre gelinin eşinin unvanıdır. A İnan'a göre küdegü>güvey kelimesi küd ya da küdez: gütmek, korumak, çobanlık etmek, kökünden e-gü ekiyle teşkil edilen bir isimdir ve çoban demektir. O, kelimenin etimolojisini araştırırken, eski Türklerin evlenme müessesesi ve törelerini göz önünde bulundurmak gerektiğinden bahisle şu bilgiyi vermektedir. Eski kavimlerde exogamie yasasına dayalı ve barış yoluyla kurulan aile müessesesinin tekâmülü yolunda geçirdiği bir merhalede güvey evleneceği kızın ailesine bir müddet hizmet etmek zorundadır (İnan 1987, s. 337). Yazıda "Atlı göçebe kavimlerde ekonomi daha ziyade hayvancılığa bağlı olduğundan bu hizmet çobanlık olmalıdır" denilerek Çin kaynaklarında, Türklerle komşu kavimlerde Moğollarda, Kazaklarda, Başkurlarda vs. bu âdetin yaygın olarak görüldüğü bilgisi paylaşılmaktadır. Bazen bir yıl bazen üç yıl güvey, kızın ailesine hizmet eder, kendi-

ni beğendirirse kızla evlenir, yoksa kovulurdu. Bir Buryat efsanesinde “Eski zamanda güvey, kızın evine giderdi, sonra kızın güveyin evine gelmesi âdet oldu” şeklinde bir kayıt vardır.

Yine, annenin erkek kardeşi anlamına gelen “dayı” kelimesi de “dayısı olmak: Birini kayırıp koruyan saygın kimse” anlamıyla anne akrabalığının önemini vurgulamaktadır. Bu kısa bilgiden hareketle bile; eski Türk ve ak-raba topluluklarında değil kadın-erkek ayrımı yapmak, aksine kadının lehine bir durumun varlığı müşahede edilmektedir sonucu çıkarılabilir. Orta Asya Türk devletlerinde (İskitler, Hunlar, Göktürkler, Uygurlar) kadın önemli hak ve yetkilere sahip bulunmaktadır. İskitlerde kadınlar erkeklerle birlikte savaşta katılmaktaydılar. Büyük Hun İmparatoru adına Çin ile ilk barış antlaşmasını Mete'nin hatunu imzalamıştır (Ögel, 1951, s. 32). Hunlarda emirnameleler “Hakan buyuruyor” ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmemekteydi. Hatta elçilerin kabulü sırasında hakan ve hatunun birlikte olma gerekliliği vardı. Kabul törenlerinde hatun hakanın solunda oturur, siyasi ve idari konulardaki görüşmeleri dinleyerek fikrini beyan eder, harp meclislerine de katılır, hakan öldüğü zaman yerine geçerek devleti yönetirdi (Gündüz, 2012, s.132).

Eski Türk toplumlarındaki kadının yüksek mevkii olduğu fikri Türk destanlarında da açıkça müşahede edilmektedir. Bazı milletler mizaçları icabı destanlarında gerçeklerden uzaklaşmazlar. Türk destanları da böyle destanlardandır. Bilindiği gibi destan kahramanları, milletlerin tarihini, insan tipi özelliklerini, ülkülerini kendi hayat ve maceraları etrafında toplayan büyük kahramanlardır. Bu kahramanlar, milletlerin hayatında rol oynayan, kaderini değiştiren bir güce sahiptirler. Buna paralel olarak, kahramanların anne ve eşleri de fevkalâde meziyetleri olan kişilerdir. Türklerin yaratılış hakkındaki en eski inançlarına göre; Tanrı Kayra Han'a kâinatın yaratılması fikrini veren “Ak Ana” adlı güzel bir kadın hayalidir (Banarlı, 1972, s. 2). Yine Oğuz destanında; Oğuz'un annesi “Ay Kağan” ve eşlerinin her ikisi de biri ışıktan diğeri ağaç kovuğunda yaratılan mukaddes kadınlardır ve kozmik âlemlerle ilgilidir. Uygurlar, hakanlarının ilâhi güzellikteki kızlarını ancak Tanrı-Kurt'a layık görmüşlerdir (Kaplan, 1979, s. 38).

Yazılı kültürün en önemli eserlerinden biri olan Orhun Anıtlarında (720-732-735) Bilge Kağan'ın “Tanrı Türk milleti kaybolmasın, millet olsun diye babam İleriş Kağan'ı annem İlbilge Hatun'u tutup göğün tepesinde yukarı kaldırmıştır” şeklindeki sözleri Türk kadınının itibârını ve kadının bir milletin var edilmesi ve soyunun nesiller boyunca devamını sağlamaktaki taşıdığı önemi göstermesi bakımından çok önemlidir (Ergin, 2005, s. 13).

Geçiş dönemi ürünlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın, sosyal hayatta erkeklerle her yönden ortak bir hayat sürer. Hareket sosyal hayatın icabıdır. Bu destanlarda kahramanlık atlı-bozkır medeniyetinin en yüksek değerlerindedir. Kahramanlık ise insan kuvveti ve savaşçılık mahareti olarak kendini gösterir. Bunun neticesi olarak erkek, kendisi için en yüksek kıymet olan kahramanlığı kadında da arar. Bu toplumlarda kuvvet ve cesaretin hayati bir değeri vardır. Çünkü yerleşik hayatta olduğu gibi sun'i veya tabii olarak korunmayan topluluklarda hayat tehdit altındadır. Bamsı Beyrek ve Kanturalı, eşlerinde aradıkları vasıfları; "Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir iline varmadan o, varmış bana baş getirmiş olmalı" şeklinde ifade ederler. Elbette ki kadın da kuvvetli olma ve kahramanlık vasıflarını eşi olacak erkekte arar. Banu Çiçek de Bamsı Beyrek'i dadısı kılığına girerek ok atmada, at yarışında ve güreşte dener. Kahraman Türk kızı Selcen Hatun'un kalınlığı da üç azgın canavardır.

Başka toplumlarda ve İslâmiyet'le birlikte değişen Türk toplumundaki oğulların ve kocaların anne üzerindeki otorilerine karşılık, Dede Korkut hikâyelerinde annenin oğula, oğulun anneye olan sevgisi ve tutumu kahramanlıklar yaratacak derecededir.

Dede Korkut hikâyelerinde kadın silahlı askerleriyle savaşçı, erkeğin yanında olan, zamani geldiğinde onu koruyan bir kimliğe sahiptir. Söz konusu hatunlar arasında tıpkı erkek teşkilatına benzer bir teşkilatlanma söz konusudur. Erkekler kırk yiğidi ile; kadınlar, kırk ince belli kız ile hareket ederler. Bu kızlar tıpkı hanların ve han oğullarının yanında bulunan yiğitler gibi soylu bey kızlarıdır. Asildirler, ata binerler, ok atar, savaşır, dövüşür, yeri geldiğinde aman dileyeni affederler. Kadının kocaya olan sadakati ise büyük değer taşır (Duran, 2004, s.32). Çin, Fars, Yunan, Latin gibi milletler ve topluluklarda daha çok aşk ve şehvet timsali olarak görülen ve erkeğin velâyeti altında bulunan kadın, Türklerde belki de atlı-bozkır medeniyetinin gereği olarak sosyal hayatın her cephesinde erkeklerle denk olmuş ve hak ettiği değeri görmüştür. Acem hanları kadınlara siyasi rol vermezken Türkistan hanları devlet işlerinde hatunlar ile istişare etmekte, hatunların fikirlerine önem vermekteydiler. Bu durum vezirlerin bile hatunlarla iyi geçinmelerini gerektirmiştir.

Türklerin İslâm medeniyeti dairesine girmesiyle beraber sosyal hayat değişmiş, buna paralel olarak da atlı-bozkır medeniyeti yerini şehir medeniyetine bırakmıştır. Türkler değişen hayat ve buna bağlı ahlaki sistem- ki birbiriyle

doğrudan alakalıdır- kuvvet ve harekete bağlı medeniyet yerine bünyesinde; cami ve medrese çevrelerinde kütüphaneleri, şifahaneleri, misafirhaneleriyle meşhur kültür ve medeniyet merkezleri kurmuşlardır. Özellikle Anadolu Selçukluları ve Osmanlı devri, dinî, askerî, fikrî, ilmî, siyasi ve iktisadi tekâmülün hızla yaşandığı bir dönemdir. Bu devirde ortaya çıkan dinî ve fikrî bazı cereyanlar (Mevlevilik ve Bektaşilik gibi) toplumumuzda hâlen etkisini sürdürmektedir.

Eski Türk hukukunda çok yüksek bir mevki ve siyasi haklara sahip olan kadınlar, Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı döneminde de kısmen siyasi, içtimai ve hukukî mevkilerini korumuşlardır. Hatta Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri döneminde kadın askerlerin bulunduğu bilinmektedir. XV. yüzyıl başlarında Dulkadir Beyliğinde kadınlardan oluşan sayıları otuz ile yüz bin arasında olduğu söylenen Türkmen kadın kuvvetinden bahsedilmektedir (Kaplan,1998, s. 2). On dördüncü asırda kadınların erkeklerden kaçmadığı, birlikte olduğu, erkeklerin kadınlara kul ve köle gibi hizmet ettikleri İbn-i Batuta Seyahatnamesinde geçmektedir. (İbn-i Batuta, 58). İbn-i Fadlan Seyahatnamesi'nde "kadınlar, erkekler gibi muharebe ederler, çeviktirler, at üzerine sıçrayarak binerler, kolları kuvvetlidir" diyerek kadınların savaş kabiliyetini tespit eder (Şeşen, 1995, s. 112). Bu tespit kadınların mevkilerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yönetimde ve hayatın her cephesinde rol alan Selçuklu hatunları arasında Tuğrul Bey'in eşi Altuncan, Alpaslan'ın kız kardeşi Gevher, Melikşâh'ın meşhur eşi Terken ve yeryüzü melikesi unvanını taşıyan Sultan Sencer'in hatunu Terken, bunların en meşhurlarıdır. Ayrıca Ermenşahlarda Naibe İnanç Hatun; Mısır'da Şecerü'd-dür; Kirman Kutluk Devleti'nde Kutluk Sultan, Sevinç Türkân; Yine Kutluk Devleti'nde Padişah Hatun; Salgurlu Devleti'nde Naibe Bibi Türkân; Kazan'da Naibe Süyün-bike; Harizmşah Alaüddin Mehmet'in annesi Türkân Hatun, naibelik ve sultanlık yapmış hatunlardan bazılarıdır (Üçok, 1981).

Yine bu dönemde kadınların siyasi gücünden faydalanmak isteyen atabegler, ya kızlarını şehzadelerle evlendirmiş ya da şehzade anneleriyle evlenmişlerdir. Yönetimde ve hayatın her cephesinde rol alan Selçuklu Hatunları arasında, Tuğrul Bey'in eşi Altuncan, Alparslan'ın kız kardeşi Gevher, Melikşâh'ın eşi Terken ve "Yeryüzü Melikesi" unvanı taşıyan Sultan Sencer'in eşi Terken, en meşhurlarıdır. Bu hatunlar kendilerine ait ıktalara, divan teşkilâtı ve askerlere sahiptirler.

Mesela Selçuklu Devletinin geleceğinde önemli rol oynayan Melikşah'ın karısı Terken Hatun'un, kendine bağlı divanı, divanın memur ve teşkilatı ile emrinde 12.000 kişilik süvari birliği vardı. Bu kudreti ile devlet işlerinde çok nüfuzlu bir kadındı (Turan, 1998, s. 129). Mehmelek'in babası Melikşah'tan değil de annesi Terken Hatundan istenmesi, Selçuklu hanımlarının nüfuzunu göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Alparslan'ın kız kardeşi Gevher Hatun'un da kendine has maiyeti ve serveti vardır. Kavurd isyanına destek verdiği için Nizamü'l-mülk tarafından servetine ve 12000 dinarlık parasına el konulmuş, daha sonra da öldürtülmüştür. Tuğrul'un eşi Altuncan da Oğuz askerlerini emrine alarak Hemedan'da kurtuluş için önemli rol oynamış, akıllı, kudretli, dindar ve hayırsever bir kadındır.

Örneklerini çoğaltabileceğimiz, devlet yönetiminde de söz sahibi ve zengin olan bu hatunların kudreti, dönemin bazı yöneticilerini tedirgin etmiş, onların bu nüfuzlarını kırmak üzere bazı tedbirler düşünmüşlerdir. Devrin meşhur veziri –pek çok sultanın vezirliğini yapmıştır-Nizamü'l-mülk'ün Siyasetname adlı eserinde durum, kırk üçüncü fasıl'da “Tesettür ehline, harem dairesine padişahın idaresi altındakilere ve komutanlarının tanzimine dairdir” başlığı altında ele alınmıştır. “Büyük zararlara yol açacağından ve padişahın haşmet ve şanına hanel getireceğinden ötürü hükümdarın astları üst yapmaması lazımdır. Bunlar Özellikle ehl-i setr olup akılları bu işlere ermeyen kadınlardır. Zira bunlar nezih bir neslin devamı için vardılar.Tarihin bütün devirlerinde hükümdarın karısı hükümdara egemen olduğunda rezalet, şer, fitne ve fesattan başka bir şey ele geçmemiştir.” dedikten sonra fikrini güçlendirmek üzere Adem ve Havva, İskender ile Ruşenek hikâyesi ile Sasani devletinin yıkılmasında kadınların rolünden bahisle ve seçilmiş hadis örnekleriyle Türk hatunlarının devlet yönetimindeki etkilerini azaltmaya yönelik bir tavır sergilemiş ve bunda da kısmen başarılı olmuştur (Yücel, 1941, s. 255).

Bunun gibi baskılar sonucunda hatunlar devrin genel durumuna da paralel olarak daha çok sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Sultanlar gibi âlimlere, din adamlarına, şair ve sanatkârlara saygı gösteren hatunlar, onlar için çeşitli vakıf müesseseleri yaptırmışlardır. Cami, medrese, kütüphane, tıp okulu, hastahane, imâret ve zaviyeler yaptırarak, bunlara büyük vakıflar tahsis etmiş, vakıflar suretiyle de hizmetler ücretsiz yapılmıştır. Kayseri'de 1205'te yaptırılan ve hâlâ aynı ihtişamla ayakta kalan darü's-şifâ ve medrese, Gevher Nesibe Hatun'a aittir. Zamanında sağlık ve eğitim sitesi olarak hizmet vermiştir. Divriği'deki hastane ve medrese, Behram Şah kızı

Turan Melek tarafından yaptırılmış ve vakıf suretiyle işletilmiştir. Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu eserler dönemin hayranlık uyandıracak eserlerindendir ve kadınların faaliyet gösterebildiği yeni sosyal ve kültürel alanlardır. Çelebi Mehmet'in kızları Selçuk, Hafsa, Ayşe ve hatunları pekçok vakıf kurmuş, gelirleriyle mescid, imâret, köprü, cami gibi eserler yaptırmışlardır. III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan Üsküdar'da (16.yy) Valide-i Atik Camii, medrese, hastahane, imâret, misafirhane, ilkokul ve çeşmesiyle büyük bir eğitim ve yardım sitesi yaptırmıştır. IV. Murad'ın annesi (Mahpeyker) Kösem Sultan, Çinili Camii yaptırmış, Valide Hanı'nı da vakfetmiştir. II. Mustafa'nın annesi (Gülnuz Emetu'llâh Sultan) Haseki Sultan, Galata'da camii yaptırıp su getirtmiştir (1698). Nurbanu Sultan, Kösem Sultan, Hafsa Sultan, Hatice Turhan Sultan çeşitli vakıf eserleri yaptıran Sultan eşlerinden bazılarıdır. Yine, IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan Eminönü'nde Valide Camiini (Yeni Cami) yaptırmış, Mısır Çarşısını da vakfetmiştir. Hafsa Sultan'ın darü's-şifâsı meşhur eserlerdendir. (Turan, 1969, s. 256).

Osmanlı devletinin kuruluş zamanlarında aktif rol oynayan Türkmen Bey ve hükümdar eşleri zaman içinde, harem yaşantısının tercih edilmesi sebebiyle itibarlarını kaybetmiş, tıpkı Selçuklu sultanları gibi Osmanlı sultanları da kültürel faaliyetlerde bulunma geleneğine uygun hareket ederek mülk ve servetlerini halkın faydası için harcamışlardır. Osmanlı döneminde kadınlar, devlet yönetimine katılmaktan çok hükümdar üzerindeki nüfuzlarını kullanarak -dolaylı olarak- kararlar üzerinde etkili olmuşlardır. Siyasi olarak Kösem Sultan'ın ve Safiye Sultan'ın devlet ve saray işlerinde ne kadar müdâhil olduğu tarihî kaynaklarca sabittir. Yönetimde söz sahibi olan saray kadınları hükümdar eşi ve annesi olarak siyasi güç ve karar verme yetkisi olan hükümdarları etkilemek suretiyle bir siyaset aracı hâline gelmişlerdir.

Selçuklulardan Osmanlı'nın olgunlaşma dönemine kadar –ki bu dönem İstanbul'un fethi olarak kabul edilir.- kadın; siyâsi içtimai mevkiini saray ve şehir çevresinde kısmen de olsa devam ettirmiştir.

Bu arada özellikle saray kadınlarının hanedanlar arası evlilikler yaparak barışa katkı sağladıkları ve toprak kazandırdıklarını da söylemek gereklidir (Gündüz, 2012, s. 141). Osmanlı'da bu durum neredeyse bütün sultanlar için geçerli bir durum hâline gelmiştir. Yıldırım'ın eşi Devletşah Hatun ki Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızıdır. Kütahya, Tavşanlı ve Simav'ı çeyiz olarak Osmanlı topraklarına katmıştır.

Sultanlar, hatunlar ve vezirler cephesinde durum bu hâldeyken halk arasında sosyal ve kültürel hizmetler gönüllü kuruluşlarca yürütülmekteydi. Anadolu

Selçukluları ve Osmalı Devleti'nin kuruluşu dönemlerinde kadın gruplarından bahseden Âşık Paşa'nın Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserinde, Gaziyân-ı Rum, Abdâlân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum ve Bâciyân-ı Rum olmak üzere dört gruptan bahsedilir (Atsız, 1970, s. 222). Türk-İslam kültür ve medeniyeti bu grupların gönüllü hizmetleriyle doğudan batıya doğru yayılarak kökleşmiştir.

Bâciyân-ı Rum, Anadolu'da erkeklerin yanında kadınların da teşkilatlandığını gösteren bir kuruluştur. Köprülü, silahlı ve cengâver Türkmen kadınlarının Ahi Evren'in kızı Fatma Bacı'nın başkanlığında teşkilatlandığını söyler (Köprülü, 1981: 159). Kanunî devrine ait Defter-i Hakanî kayıtlarında, 718 numaralı Mentеше defterinde 63, 74, 32, 81 numaralı belgeler “Kız Bacı, Sakaî Hatun, Hacı Fatma Zaviyeleri” gibi hatun zaviye şeyhlerinden örnekler verilmektedir (Gündüz, 2012, s. 144).

Evhadü'ddin-i Kirmâni'nin kızları Âmine Hatun ve Fatma Bacı birçok ilimde yüksek mevkiye ulaşmış, çeşitli el sanatlarını öğrenmiş, hatta irşat faaliyetlerinde bulunmuş kadınlardandır.

Anadolu Bacıları, şehir, köy ve uçlarda kadınları belli bir eğitime tabi tutmuşlar, onlara at binmeyi, ok atmayı, ava çıkmayı hatta elde kılıç sınırlarda gaza etmeyi öğretmişlerdir. Anadolu Bacılarının annelik, iyi bir eş ve kardeş olmaktan başka faaliyet gösterdiği alanlardan birisi de dokumacılık ve örgücülüktür. Kayseri'de Külahduzlar çarşısındaki dokuma ve örgü tezgâhlarında üretilen ürünler, İstanbul ve Hristiyan beldelerinde satılmıştır. Bu şekilde Anadolu'nun iktisâdî hayatına katkıda bulunmuşlardır.

12. yüzyılda sürekli batıya hareket eden Türk boylarına hizmet eden sosyal dayanışma kuruluşlarına ihtiyaç duyuluyordu. Bu misyon, Ahi tekke ve zaviyeleri tarafından yerine getirilmiş, Anadolu bacıları da ayende ve revendeye ev sahipliği yapmışlardır.

Bütün bunların yanı sıra, devlet tarafından da desteklenen Ahi ve Bacı Teşkilatı'nın en önemli faaliyetlerinden biri de askerî alandadır. Onların bu husustaki kabiliyetlerini tarih yazmaktadır. Moğollar 1243 yılında Kayseri'yi kuşattığı zaman Bâciyân-ı Rum mensupları müdafaaya katılıp kahramanca savaşmışlardır (Bayram, 1987, s. 47). Bütün bunlar kadının sosyal hayatta ne kadar etken olduğunu ve faaliyetleriyle Anadolu'nun yeni bir medeniyete beşiklik etmesine imkân sağladığını açıkça göstermektedir (Türk Aile Ansiklopedisi, s. 654).

Bu teşkilatlar, fetih ve cihat fikir ve ihtiyacının ortadan kalkmasıyla daha sonra köylere kadar yayılmış ve “Yâren odaları” hâline dönüşmüştür. Bu

odaların kadınlara yansması da erfene, arifene, fefene şeklinde olmuştur. Günümüze kadar devam eden bu kuruluşlar, köylerden kente hızlı göç sebebiyle işlevlerini yitirerek kaybolma noktasına gelmiştir.

İslâm'a ve Türk geleneklerine aykırı olarak Türk kadınının statüsündeki gerileme Osmanlıların Arap, İran ve Bizans ile olan ilişkilerinin arttığı dönemde ortaya çıkmıştır. Bu, daha ziyade sürekli hayatın içinde olan köy ve göçebe kadınına değil, saray ve şehir kadınına etkilemiştir.

Fatih döneminden itibaren Türk kadını, özellikle şehir ve saray kadınları, mahrem sayılmaları nedeniyle eve kapanmış, yavaş yavaş toplum hayatından uzaklaşmıştır. 1892 yılında Abdülhamit devrinde kadın, çarşafa girmek suretiyle dışarı çıkabilmiştir. Yine II. Abdülhamit, güvenlik gerekçesiyle (Yıldız sarayına erkek suikastçıların çarşafa girebileceği endişesiyle) ve siyah çarşaf ve ince peçe takan kadınların, yas tutan Hristiyan kadınlara benzediğinden bahisle çarşaf giymeyi yasaklayan padişah olmuştur (Bulut, 1968, s.34). Yine kadınların genel nüfus sayımına dâhil edilmesi tarihi Osmanlı'da 1882'dir.

Osmanlı'daki dine bağlı sosyal, kültürel yapılanma kadın ve erkeğe iki ayrı dünya sunmakta, erkeği kamuda, kadını ise evde istihdam etmekteydi. Erkek ve kadın ayrımı sosyal yapıyı belirlemekte, kadınlar için kurallar üretmekteydi. Konut mimarisinden, giyim, eğlence, seyahat, evlenme biçimine kadar her yerde belirlenen kurallar çerçevesinde hareket edilmesi beklenmekteydi. Haremlik ve selamlık uygulamaları, taşrada kafesli pencereler ve çıkmaz sokaklar bunların en belirgin olanlarıdır. Dışarı çıkmasına izin verildiği dönemde de kadının gezeceği yerler, bineceği araçlar, araçlarda oturulacak yerler, alış-veriş yapacağı yerler, ibadet edilecek camiler, en ince noktalarına kadar fermanlarla düzenlenmiştir (Çakır, 2016, s.227). Dinde bir gereklilik olarak görülen örtünme "yeldirme, ferace, çarşaf", devlet tarafından uygulanan karar ve yasaklarla denetim altına alınmıştır (Çakır, 2016, s. 244). 1791'deki bir fermanla, kadınların ince kumaştan ferace giymeleri, terzilerin de dikmeleri yasaklanmıştır.

Çok kadınla evlenme (taaddüd-i zevcât) az olmasına rağmen toplumsal bir kural olarak var olmuş ve erkekler tarafından sürekli bir tehdit aracı olarak kullanılmış, Türk kadını tarafından da devamlı bir tehdit olarak algılanmıştır (Çakır, 2016, s. 284). İslâm'ın dört kadına kadar ruhsat verdiği iddiasına rağmen Osmanlı döneminde yine de tek eşlilik hâkim olmuştur denilebilir. Bununla beraber sarayda, az olarak da şehirde %5 ile %12 oranları arasında birden fazla evlilikler yapılmıştır. Hatta Fatih döneminde sarayda hür kadınlarla

evlenme sona ermiş, cariyelerle evlenme söz konusu olmuştur. Bu şekilde kadınların devlet işlerindeki müdahaleci tavırları kırılmaya çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. Kösem Sultan ve Safiye Sultan örneği tarihen sabittir.

Batıda kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzlarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkış tarihi 18. yüzyıl sonrasındır. Ancak, kadının hak aramasının temelleri Rönesans'a kadar uzanır. 1789 Fransız devrimi, eşitlik ve özgürlük fikirlerinin genel toplum değerleri olarak ortaya çıktığı dönemdir. Bizde de Lâle Devrinde batıya açık hâle gelen toplum hayatında değişiklikler, yenileşme ve yeni düzen teşebbüsleriyle beraber, kadın problemleri de gündeme gelmeye başlamıştır. Batıdaki fikir ve yenileşme hareketlerine paralel olarak, II. Meşrutiyet'le Osmanlı toplumundaki eğitim, hukuk, ekonomi, toplumsal hayattaki yapısal değişimler, Osmanlı kadınının konumunda da görülmeye, çeşitli fikrî ve edebî eserlerle, gazete ve dergilerde gündem oluşturmaya, farklı bakış açılarıyla ele alınmaya başlamıştır. Tıpkı Batı'daki kadın hareketlerinde olduğu gibi bizdeki kadın hareketlerine aydın Türk erkekleri de destek vermiş, Türk kadınının durumunu değiştirmek için çaba harcamışlardır. Bu dönemde yayımlanan çeşitli dergi ve gazeteler, o zamana kadar yalnızca eş ve anne rolleri üstlenmiş kadınların toplumsal hayattaki farklı statü taleplerini gündeme getirmeye başlamıştır. Buna ek olarak kadınlar, çeşitli dernekler kurarak ve konferanslar düzenleyerek mücadele etmişlerdir. 1868'de çıkan Terakki Gazetesi, ilk kadın mektuplarına yer vermiştir. 1869'da Terakki Gazetesi tarafından çıkarılan Terakki-i Muhadderat (48 sayı çıkmış) “ Müslüman Kadınlar İçin Gazetedir” alt başlığıyla haftalık olarak çıkmış, daha ziyade eşitlik, kadınların eğitimi ve nesil yetiştirici olarak kadın konuları sıkça işlenmiştir.

Vakit yahud Mürebbi-i Muhadderat (1875), Aile (1880), İnsaniyet Dergisi (1883), Hanımlar (1883), Şükûfe-zâ r(1886), Parça Bohçası (1889), Takvim-i Nisâ bunlardan bazılarıdır. Namık Kemal, Ahmed Mithat Efendi, Şemseddin Sami, ve Fatma Aliye (ilk kadın romancımız) kadın meseleleriyle en çok ilgilenen yazarlarımızdandır. Çanakkale ve Balkan Savaşlarında kadınların desteğine ihtiyaç duyulduğu bu dönemde, şiirler yazarak kadınlarımızı mücadeleye çağıran Nigar Binti Osman, kadınların millî tâlim ve terbiyeyle yetişmeleri gerektiğini savunuyor; Fatma Aliye erkekleri kadın gelişiminin önündeki engel olarak görüyor, bu durumun medeni ülkelerde de aynı olduğunu iddia ediyor, bilim ve sanat kapılarının kadınlara kapalı olmasını 13. yüzyıldaki yüze yakın kadın müderris bulunduğundan bahisle tenkit ediyordu (Çakır, 2016, s. 69).

En çok işlenen konulardan birisi de Türk kadınının tesettürü meselesiydi. Kadınlar Anadolu kadının peçesinin olmamasından bahisle peçeye kesinlikle karşı çıkıyor, kadını daha modern gösterecek, toplumsal hayatta daha rahat ettirecek millî ve yeni giyim tarzları konusunda arzularını dile getiriyorlardı. Kadın ve onlara destek veren erkek yazarlar, İslâmiyet'ten önceki dönem kadınlarının özgür ve eğitilmiş olduklarından bahisle, kadını yasaklamak, kadın hakkında su-i zanda bulunmak, onun ahlakını tesettürle sınırlamanın uygun olmadığı hususunda yazılar kaleme almışlardır (Çakır, 2016, s. 259). Çok evliliğin kaldırılması da ele alınan konuların başında gelmekteydi. Osmanlı'da kız çocukları için eğitim ancak sıbyan mektebi seviyesinde yapılabilmekteydi. Ancak, maddî durumu iyi olan ailelerin kızları özel eğitim imkânı bulmuş, şair, hattat, bestekâr olabilmişlerdir. Vakıf sahibi olan kadınlar da (oranları 1/3tür) zengin ve nüfuzlu ailelerden geliyordu (Kurnaz, 1992, s. 13).

Bu dönemde kızlar için öğretmen okulu açılması, rüştiyelerin çoğaltılması kararlaştırılmış, kadınlar devlet eliyle meslek edindirmeye ve kültürel açıdan eğitime başlamıştır. 1880'de kızlar için ilk idâdî açılmış, Ebe Mektebi, Kız Sanâyi Mektepleri (el sanatları ve ekonomi) ve Darü'l-Muallimât gibi okullarda meslekî eğitim vermeye başlamıştır. 1881 yılında ilk kez bir kadın, Refika Hanım, Darü'l-Muallimât'ta müdire olarak görev yapmaya başlamıştır (Kurnaz, 1992, ss. 21-51).

1567'de çıkan bir kanunla toprak ve arazi “ mirî arazi tasarruf sahibinin arazisi erkek evlada geçiyorken bu tarihte yapılan bir değişiklikle “ tapu bedeli” ile kız evlada da geçmesi kabul edilmiştir. Bu durum, 1846'ya kadar sürmüş, yeni bir kanunla kız evladı ile erkek evlat arasında eşitlik sağlanmıştır (Kurnaz, 1992, s. 52). Cariyelik sistemi kalkmış, giyim kuşamla ilgili değişiklikler yapılması sağlanmıştır.

Eğitimin kalitesinin artırılmasının ve kadınların yüksek eğitim hakkına kavuşmasının yolu; ilk defa 1914'te İstanbul Darü'l-fünûnu'nda kızlara yönelik dersler verilerek açılmış, daha sonra bu dersler genişletilerek devam etmiştir. Darü'l-Muallimât, kız okullarına öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuştur (Kurnaz, 1992, s. 85).

Türk kadını yükseköğretim hakkına II. Meşrutiyet döneminde kavuşmuş, Güzel Sanatlar ve Darü'l-Elhan'a (Konservatuar) devam etme hakkını kazanmıştır. Meslekî eğitime hemşirelik de dâhil edilmiştir. Aynı dönemde İslâmî bir gözle meseleye bakan Mehmet Akif, kadının toplumda ezilmesine, hor görülmesine şiddetle karşı çıkmış, tek evliliği savunmuş ve kadının eğitilmesinden yana tavır takınmıştır.

Türk Yurdu ve Türk Ocağı çevresinde toplanan Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin ve Halide Edip gibi tanınmış isimler Türk kadınının sosyal hayatta ve aile içinde belli bir yere gelmesini istiyorlardı. 1912’de ilk defa Türk Ocağı’nda kadınlı erkekli toplantılar, konferanslar ve konserler düzenlediler (Kurnaz, 1992, s. 102). Ziya Gökalp kadınların eski Türk medeniyetinde olduğu gibi nikâhta, boşanmada, mirasta, meslekî ve siyâsî haklarda eşit olmasını, asrî olmanın gereği olarak savunur. Gökalp, millî bir kanun yapılmasından yanadır. Onun fikirleri, “fikirlerimin babası” diyen Atatürk tarafından Cumhuriyet döneminde uygulama sahasına konulmuştur. Halide Edip ise kadınlara eğitim verilmeden, verilen haklardan yararlanamayacağı görüşündedir. Halide Edip; vatansever, Türklüğü ve Müslümanlığı ile övünen, vatan tehlikeye düştüğü zaman savaşıyor, kültürlü, ahlaklı sosyal hayata katılan bir kadın tipini savunur.

Türkçülük akımı, kadını sosyal ve iktisadi hayata çekmeye çalışırken, onu anne olarak da milliyetçi nesillerin yetiştirilmesinde önemli bir unsur olarak kabul etmiştir. Türk Ocağı’nın da katkılarıyla Meşrutiyet döneminde kadın faaliyetleri artmış; kadın, cemiyetçilik faaliyetlerinde bulunmak, basın ve iktisadi hayata katılmak gibi çalışma alanları bulmuştur. Fatma Aliye Hanım’ın başkanlığında askere kıyık giyecek sağlamak için ilk kadın kuruluşu Cemiyet-i İmdâdiye kurulmuştur. İttihat ve Terakkî Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi, Şehit Ailelerine Yardım Birliği gibi cemiyetler, bunlardan bazılarıdır.

Gazete ve dergilerin sayısı artmış, şehirli kadın, savaş sebebiyle erkek nüfusunun azalması sonucu ekonomik hayata dâhil olmuş, memuriyete girmeye başlamıştır.

Ekonomik buhran ve sosyal değişme, Türk kadınının sanayi alanında da görev almasına fırsat vermiştir. Kibrit fabrikaları, ipek fabrikaları, konserve imalatı, kereste, halı ve dokuma sanayinin diğer kollarında, sabun ve kimya ürünleri imâlâtında çalışmaya başlamıştır. Kadınlara iş bulma cemiyetleri kurulmuştur. Kadın artık dışarda çalışmaya, devlet de bunu teşvik etmeye başlamıştır (Kurnaz, 1992, s. 145). Meşrutiyet dönemindeki kadının eğitimi, cemiyet ve basın faaliyetleri Cumhuriyet dönemindeki mühim inkılapların gerçekleştirilmesine de zemin hazırlamıştır.

Türk kadını, Millî Mücadelede ise her zaman Türk erkeğinin yanında mücadeleye hazır olduğunu söylemiş ve hizmet etmiştir. Halide Edip ve Müfide Ferit Tek gibi hanımlar mitinglerde hanımları vatan savunmasına çağırarak, millî heyecan dalgasının artmasına katkıda bulunmuşlardır. Kadınlarımız

cephede Mehmetçiklerinin yanında Ayşecikler, Fatmacıklar diye anılmaya başladılar. Aziziye Tabyalarında Kara Fatma ve Nene Hatun efsaneleşmiş kadınlarımızdandır. Halide Edip onbaşı rütbesiyle taltif edilmiştir. Kılavuz Hatice, Binbaşı Ayşe Nezahat Hanım, vatan savunmasına katılmış yüzlerce Türk kadınlarından bazılarıdır.

Bütün bu faaliyetler Cumhuriyet döneminde daha da genişlemiş, kadın hayatın her cephesinde hakkı olan gerçek yerini almaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde kadın hakları konusunda gelinen nokta, Osmanlı döneminde başlayan, meşrutiyet döneminde açıkça ifade edilen fikirlerin tabii bir sonucu olmuştur. Meşrutiyet döneminde ütopya olarak görülen fikirler, Cumhuriyet’le birlikte gerçek olmuştur. Aynı dönemleri idrak eden Atatürk üzerinde bu fikirler etkili olmuş, modern Türkiye’yi kurarken bu fikirleri hayata geçirmiştir. Cumhuriyet döneminde kanunlar çerçevesinde ve uluslararası taahhütler doğrultusunda Türk kadını, azımsanmayacak ölçüde haklar elde etmesine rağmen, eğitim düzeyinin düşüklüğü ve örfi sebeplerle bu haklarından yeterince faydalanamamıştır.

Son yıllarda ise kadının ilerlemesini destekleyici mekanizmalar hızla çoğalmaya başlamıştır. 1990 yılında, Türk kadını için politikalar üretmek, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanda statü kazandırmak için “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)” kurulmuştur. Yerel yönetimlerde kurulan kadın komisyonları, Üniversite Kadın Araştırma Merkezleri, valilik bünyesinde ve bakanlıklarda kadın birimleri, sendikalar, çeşitli gönüllü kuruluşlar Türk kadınına 21. yüzyıla layık olduğu veçhile taşıyacak faaliyetlerini hızla sürdürmektedir.

KSSGM’nin araştırmalarına göre; zorunlu eğitim 5 yıldan 8 yıla çıkarılarak, kızlarımızın uzun süreli eğitimi sağlanmıştır. Okur-yazarlık oranı eşitlenirse bile 1990 yılı itibarıyla erkekler için %88, kadınlar için %72 olmuştur. Halihazırda zorunlu eğitim 12 yıldır. Yine Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün (KSGM) hazırladığı “Türkiye’de Kadının Durumu” raporuna göre, Türk kadınının eğitim seviyesi son 10 yılda artış göstererek okuryazarlık oranı yüzde 80,4’e ulaşmış ancak, Türkiye’de okuryazar olmayanların yüzde 75,5’ini hâlâ kadınlar oluşturmaktadır. 5 kadından biri, yani yaklaşık 5 milyon 732 bin kadın, okuma yazma bilmemektedir. Kadınlar, ilmi ve teknik eleman ile serbest meslek sahiplerinin %33’ünü ve idarî personelin %35’ini oluşturmaktadır. Kadınlarımızın en çok tercih ettiği istihdam alanı kamu sektörü olarak görülmektedir. Sağlıkta %65, Avukatlıkta %63, Eğitim ve Öğretim Hizmetlerinde %43, Genel İdarî hizmetlerde ise %37 oranında kadın çalışmaktadır.

Sayıları az olmakla beraber, vali, kaymakam, maliye ve mülkiye müfettişi hesap uzmanı, dış temsilciliklerde, üniversite ve diğer yükseköğretim kurumlarında çalışan kadın sayısı gittikçe artmaktadır.

Kadınlarımız siyasette rol almaya başlamış, 1935'te 18 kadın milletvekili parlamentoya girmiştir. Ancak bu sayı gitgide azalarak 1995 yılında kadınlar parlamentoda ancak 13 kişiyle temsil edilebilmiştir. 1999'da ise bu sayı 24'tür. Kadınlar, yeterli olmasa bile 1 Kasım 2015 seçimlerinde partilerin kadın aday göstermede hassasiyetlerine bağlı olarak 81 kadın milletvekili ile temsil edilmektedirler. Yerel yönetimlerde de kadın sayısının az olması, kadının hâlen siyasi hayata katılma hususunda tereddüt ve engelleri olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet'le birlikte değişen devlet ve toplum yapısına paralel olarak Türk kadınının elde etmiş olduğu haklar, ne yazık ki kadınların tamamını kapsayamamıştır. Çeşitli sebeplerle köy ve kasabalardan şehre göç eden ve şehrin kıyıcığında yerleşen grupların kadın elemanları, şehirli kadının büyük mücadelelerle elde ettiği ama yeterince kullanamadığı haklarının farkında bile olamamıştır. Gelenekli ve dinî yaşantının gereği sanılan yaşantı, şehrin hemen yanı başında, kadınlar üzerindeki baskılarını devam ettirmektedir. Böyle grupların ancak ikinci üçüncü nesil kadınları biraz da devlet marifetiyle eğitilerek ve üretime dahil edilerek şehre ve şehir hayatına entegre edilmeye başlamıştır. Bu yapı içerisinde “ev kadını, ev hanımı, ev kızı” gibi terimlerle ifade edilen ve son yüzyılda oluştuğunu düşündüğümüz bir kadın tiplmesi ortaya çıkmıştır. Türkçe sözlükte “ Dışarıda herhangi bir işte çalışmayıp, kendi ev işlerini gören kadın, ev hanımı” şeklinde tarif edilen bu kadın tiplmesi, hâlen kısmen de olsa muhafazakâr kesimin de istediği bir tip olarak karşımıza çıkmakta, geleneksel olarak kendisine biçilen “iyi eş, iyi anne” rolünü üstlenmeye devam etmektedir. Genel olarak değindiğimiz göçle yerinden yurdundan olan böyle ailelerdeki kadınların eğitimi de en azından ilk nesil için şehre uyum sağlamaya yetmemektedir. Zaten eşi ve erkek akrabaları da çeşitli saiklerle (yabancı çevrede bulunma, kendi ve ailesinin namusunu koruma çabası gibi) buna izin vermemektedir. Yani geleneksel yaşantı kalıbı içinde kadının hayatı daha da daraltılarak devam ettirilmeye çalışılmış, çalışılmaktadır. Bu durum, sadece gelenekli erkeklerin değil, yüzyıllardır kadını görmezlikten gelerek oluşturdukları kendi dünyalarının sınırlarını daraltmak istemeyen erkeklerin de kabullenmekte zorluk çektikleri bir durum olarak gözlemlenmektedir. Elbette ki ev kadınlığı kadınlarımızın bazılarının tercihi olabilir. İş bölümü neticesinde evde istihdam edilmeyi uygun görebilir. Ama

bu onun kendi tercihi olmalıdır. Gelenekli hayat ve erkekler tarafından kendisine biçilen rol olmamalıdır.

Böyle kadınların da geleceğini güvence altına almak, herhangi birine bağlı olmasını engellemek üzere 5510 sayılı yasa ile şartları yerine getirenler için (evde el işi yaparak üretime katkıda bulunanlar) sigortalı olma imkânı getirilmiş, emekli olabilmelerinin önü açılmıştır (KİGEM: Kişisel gelişim Merkezi, 11.10.2017).

SONUÇ

Kısaca Türk kadının serüvenine göz gezdirdiğimizde onun hem tarihî süreçte hem de farklı coğrafyalarda statülerinin değişiklikler gösterdiği, hatta aynı çağı idrak etseler bile buldukları yer ve kesimlerde de (köy, kasaba, şehir) durumun aynı olduğu görülmektedir. İslâmiyet'ten önceki dönemlerde kadının statüsünün erkekle denk olduğu, hükümdar, din adamı, şair hatta savaşçı bile olduğu görülürken edilirken, daha sonra dâhil oldukları medeniyetlerin etkisiyle kadın algısı değişmiş, kadının cins olarak kimliği ön plana çıkarılmak suretiyle tedricen sosyal hayatın dışına itilmiştir. Eğitim haklarından yoksun bırakılmış, hak ve hukukunu bilmediği gibi bildiklerini de koruyamaz hâle gelmiş ve buna paralel olarak da statüsünü kaybetmiştir.

Osmanlı, devlet ve toplum yapısının değişmemesi için tedbirler almaya çalışırken bir özne olarak ortaya çıkan kadının giyiminden gezmesine, seyahat biçimine, toplumsal ve aile içi ilişkilerine kadar çeşitli yasaklar getirmiş, kadını kamu ve özel alanda sınırlama hakkını kendinde görmüştür (Çakır, 2016, s. 411). II. Meşrutiyet ile başlayan ve Cumhuriyet'e kadar uzanan çizgide devlet ve toplum yapısı değişirken yüzyıllardır süregelen kadın konusu önem kazanmış, yeni yapılanmada kadınlar önemli haklara kavuşmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde toplumsal ve siyasi yapıda önemli değişikliklere gidilmiş, kadın her yönüyle farklılaşmış, özgürlük talepleri cevap bulmuş, bunun sonucu olarak kadın bireyselleşmiştir. Osmanlı kadın hareketleri Cumhuriyet'le zirve yapmış, muhafazakâr kesimlerin engelleme arzularına rağmen Medeni Kanun'la seçme seçilme hakkı, eşitlik gibi önemli konularda reformlar yapılmıştır. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus, Osmanlı kadınının vermiş olduğu en az dört yüz yıllık çalışma, eğitim mücadelesi olmalıdır. Buna rağmen 1980'lere kadar kadın hareketi istenilen başarıyı gösterebilmiş değildir. Örfî ve dinî baskılar hâlen kadınlar üzerindeki baskısını sürdürme eğilimindedir. Erkek eksenli bir dünya tasarımı bugün de yaşanmaktadır. Kendi sınırlarını daraltmama arzusu taşıyan bazı erkeklerle, "eli ekmek tutan" ve istihdama katılan kadınlar arasındaki mücadele dirsek tema-

sıyla devam eder görünmektedir. Kadının eğitiminin hâlâ tartışılıyor olması, çalışma alanlarının kısıtlı olması, karar alma mekanizmalarında az sayıda yer bulması, pek çok konudaki cinsiyet ayrımcılığı, kadına şiddetin önü alınmaz bir duruma doğru evrilmesi gibi konular bunu işaret etmektedir.

Şayet kadın bakışı ve idrakiyle bir dünya kurulmasına izin verilmez, kadın geçmişte olduğu gibi özne olarak algılanmaz, her nesil kendinden önceki nesillerin bıraktığı yerden devam etmezse, bu, verilen mücadelelerin sıfırlanarak her şeyin yeniden yaşanması gibi bir talihsizliğin başlangıcı olacaktır. Türk kadını, romantik renklerle gözünün boyanmasına izin verirse kazandığı haklarına elveda demek zorunda kalabilir. Kadınlara ait bir tarih bilincinden yoksun olmamak gereği vardır. Eğer kadınların da içinde bulunduğu bir dünya, örnekler üzerinden nesillere aktarılsa güçlü bir insanlık tarihi, öznelere bir olan (erkek-kadın) bir dünya hayatı öngörülebilir. Türk ve İslâm geleneğinin bir gereği olarak, Türk kadını, Türk erkeğiyle yan yana siyasi, iktisadi ve kültürel bakımdan denk bir kimlik ile yoluna devam etmelidir.

KAYNAKLAR

- Ayar, M, T.(1941). Nizamü'l-Mülk- Siyâset-nâme, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.). [http://www.muhammedbalci.com/kitaplika/15. pdf](http://www.muhammedbalci.com/kitaplika/15.pdf)
- Banarlı, N, S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- Bayram, M. (1987). *Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Selçuklu Zamanında Genç Kızlar Teşkilâtı)*, Konya.
- Bulut, R. (1968). İstanbul Kadınlarının Kıyafetleri ve II. Abdulhamid'in Çarşafı Yasaklaması. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 34-35.
- Çakır, S. (2016). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul.
- Duran, H. (2004). Burla Hatun'dan terken Hatun'a. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 79, 32.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Divanü Lüğati't-Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I Giriş- Metin-Faksimile*. Ankara.
- Ergin, M. (2005). *Orhun Abideleri, İnceleme*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gündüz, A. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi. ASSS.
- İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler (1986), İstanbul.
- İnan, A. (1987). "Güvey", Makaleler ve İncelemeler. Ankara: TTK Yayınları.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kaplan, M. (1979). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kurnaz, Ş. (1992). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: MEB Yayınları.

Üçok, B. (1981). *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Hükümdarlar*. Ankara.

Seyidoğlu, B. (1995). *Mitoloji, Metinler-Tahliller*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.

Şesen, R.(1995). *İbn-İ Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul.

Turan, O. (1944). Terken Unvanı. *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* I, 67.

Turan, O.(1998). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınları.

Türk Aile Ansiklopedisi (1991). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Konya, s.654.

Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu (1998). TC. Başbakanlık, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

<http://www.kigem.com/turkiyede-kadinin-durumu-.html>, 11.10.2017

Extended Abstract

Discussed from a historical perspective, situation and roles of Turkish women have varied through the effects of civilizations they lived in. Dealing with the adventure of Turkish women, this study discusses that status of women has varied both historically and geographically, and it was observed that although they have comprehended the same era, their situation has been the same in the places and regions (village, town, city) they have lived in. Androcentric history writings have given very little space for women; in most of the works mentioning women, negative opinions about them were given with the support of some examples. Women such as Terken Hatun and Hürrem Sultan were indicated as the major reason of political degeneracy in Seljuk and Ottoman Empire and of the decline starting in the 16th Century (Çakır, 2016, s. 36). Even proverbs and expressions which negatively affect the percept of women such as ‘long hair, short brain; the one who has a confidante does not need a crier; following leg of evil; petticoat; and, enemy of spoon’ have taken their place in Turkish culture.

Since the terms used in the society reflect that society’s perceptions and attitudes and transfer values of the period to next generations, firstly information about the terms “woman” and “son in law” was given. Later on, the situation of women in Turkish culture was analysed on the basis of written and oral sources created because of various reasons such as Dada Gorgud Epics, Orkhon Inscriptions, travel books, history books, etc.

The word woman “kadın” that we use today to indicate femininity was used as the title of wives of emperors in Divanu Lügati’t-Türk. The word is seemed to have semantic restriction in parallel with the percept of women during the history.

According to Abdulkadir İnan, being the title of the husband from the perspective of the bride’s family, the word son-in-law “güveyi” means shepherd. According to the information given in different sources about the institution and morals of marriage in Turks, son-in-law serves for the family of the girl, whom he wants to get married, for a period varying from 1 year to 3 years; if he is able to get himself accepted by the family, he can get married to the girl and live with the family of the girl, otherwise, he will be fired (İnan, 1987, s. 337). Indicating the status of the girl in the society, this situation has reversed later on.

Meaning the brother of the mother, the word “uncle” “dayı” emphasizes the importance of kinship with its usage as “being an uncle” meaning “a person

who protects and supports one". Based on this brief information, it can be concluded that there was not any discrimination between women and men in ancient Turkish communities; on the contrary, the situation was in favour of women.

It has been observed that in the periods before Islam, the status of women was equal with the status of men; and they could be emperors, religious officials, poets, and even warriors. In Central Asian Turkish Governments, women had important rights and authorities. Ordinances were started as "Hakan and Hatun order" and hakan and hatun had to be together in the visits of ambassadors. Hatuns fulfilled duties such as declaring opinion in political and governmental issues, participating in war councils, and administering the government when necessary. Especially the hatuns in Seljuks had their own iqtas, council organizations, and soldiers. Since such power of Turkish women disturbed some administrators and vice administrators (Nizamü'l-Mülk, Siyasetname), some precautions were taken in order to decrease the influence of women in state governance; the strength and energy of women was directed to activities in other fields. As a result of this, Turkish women opened a new space for themselves by their nature and in parallel with the general situation of their period; they started to take place in social and cultural activities. They had many foundations such as mosques, madrasahs, libraries, medical schools, hospitals, imarets, and zawiya's built; they assigned big foundations for these, and these services were provided for free through these foundations.

Information about the status and activities of women who lived in other parts of the society was also in the same direction. For example, it was written in various sources that during the foundation periods of Seljuk and Ottoman Empires, Turkish women organized and carried out many duties both in economic and military fields under the name of Baciyan-ı Rum "Anatolian Sisters" (Köprülü, 1981, s. 159).

The percept of women has gradually changed through the effects of civilizations which Turks involved in; gender identity of women was brought into the forefront, women have progressively alienated from the society, and they lost some of their rights. Against Islam and Turkish traditions, the decline in the status of women emerged in the period when the relations of Ottomans with Arabs, Iran, and Byzantium increased; and it mostly affected women in palaces and cities rather than nomadic women or women in villages who were always active in daily life.

Although women could protect some of their political, social, and legal rights in the first periods of Karakhanids, Seljuks, and Ottomans, they were later on restricted through prohibitions about clothing, travelling, and social and domestic relationships; public and private domains of women were regulated.

In parallel with the intellectual movements in the West (French Revolution in West in 1789, Tulip Era in our culture), it was observed that Turkish women obtained some rights through a movement they actively involved in by starting to voice and struggle in order to turn back to their old glorious days, and through the support of male authors who gave place to women in their intellectual and literary works. Turkish women acquired many social and political rights in Turkish Republic; getting closer to old Turkish morals, they became equal with men through the change in Civil Law in 2002. However, an androcentric world design has still made its domination felt. In this article, as a requirement of Turkish and Islamic tradition, a life with equal men and women is predicted.

